

VU Research Portal

Het valt toch wel mee? Onafhankelijkheid van onderzoekers in de Nederlandse criminologie

Boone, M.M.; de Haan, W.J.M.

published in

Tijdschrift voor Criminologie
2011

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Boone, M. M., & de Haan, W. J. M. (2011). Het valt toch wel mee? Onafhankelijkheid van onderzoekers in de Nederlandse criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 53, 55-59.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

DISCUSSIE

Het valt toch wel mee?

Onafhankelijkheid van onderzoekers in de Nederlandse criminologie

Miranda Boone & Willem de Haan

Een verkennend onderzoek naar de vraag in hoeverre de onafhankelijkheid van onderzoekers en de vrijheid van criminologisch onderzoek ook in Nederland wordt bedreigd, was de aanleiding voor deze discussiebijdrage. Doel van een discussiestuk is het initiëren van een discussie, in dit geval over onafhankelijkheid en onderzoeksvrijheid in de criminologie. De redactie nodigt reacties op dit discussiestuk dan ook van harte uit.

In hun boek *De onwelkome boodschap* betogen André Köbben en Henk Tromp (1999) dat de vrijheid van de wetenschap wordt bedreigd. Opdrachtgevers zouden steeds meer macht krijgen en aanwenden om onderzoek te sturen. Zij zouden onderzoekers onder druk zetten om met gewenste resultaten te komen en ongewenste resultaten achter te houden of aan te passen. Onderzoekers zouden zich op hun beurt dienstbaar maken aan hun opdrachtgevers ten koste van hun onafhankelijkheid als wetenschapsbeoefenaar. Vooral beleidsonderzoekers die in opdracht werken, zouden bezwijken onder de toenemende druk van opdrachtgevers waaraan zij zijn blootgesteld.

Doen de problemen die Köbben en Tromp beschrijven zich ook voor bij het criminologisch onderzoek dat in opdracht wordt uitgevoerd? Worden onafhankelijkheid en onderzoeksvrijheid van criminologen evenzeer bedreigd? We weten het niet.

Uit interviews met buitenlandse onderzoekers – deels verbonden aan beleidsafdelingen, deels verbonden aan universiteiten en deels werkzaam bij onderzoeksbureaus – blijkt dat zich in Groot-Brittannië, Australië, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten inderdaad soortgelijke problemen voordoen bij opdrachtonderzoek (Walters, 2003). Onderzoekers worden bij de uitvoering van hun onderzoek met strikte voorschriften geconfronteerd en ondervinden beperkingen bij het publiceren van hun onderzoek of bij de presentatie van onderzoeksresultaten op conferenties en seminars. Zij tonen zich bezorgd over de gevolgen voor zowel de afhangelijkheid als de dienstbaarheid van onderzoekers.

Een vergelijkbare analyse van criminologisch onderzoek in Nederland kennen we niet. De vraag in hoeverre de bevindingen van Köbben en Tromp relevant zijn voor de Nederlandse criminologie, is nog niet beantwoord (Van Swaaningen,

2006, 261). Voor ons was deze constatering aanleiding voor een verkennend onderzoek. Het leek ons van belang criminologische onderzoekers te vragen welke problemen zij ontmoeten bij het uitvoeren van onderzoek in opdracht. In hoeverre proberen opdrachtgevers het onderzoek waartoe zij opdracht hebben gegeven in een gewenste richting te sturen door onderzoekers onder druk te zetten? En in hoeverre zien onderzoekers zich genoodzaakt aan die druk toe te geven?

In totaal hebben wij achttien criminologen bij ons onderzoek betrokken. Met vijftien onderzoekers hebben wij een gesprek gevoerd: zeven hoogleraren, twee universitaire (hoofd)docenten/onderzoekers en zes directeurs/medewerkers van onderzoeksbureaus. De items die tijdens deze gesprekken aan de orde kwamen, waren: de voorwaarden voor onafhankelijkheid, de eigen ervaringen in de verschillende fasen van het onderzoek (aanbesteding, uitvoering, publicatie), een algemeen oordeel voor wat betreft het eigen onderzoek en dat van anderen, en suggesties voor verbetering. Voor we ze gebruikten, hebben we de uitgewerkte gespreksprotocollen ter goedkeuring voorgelegd aan de respondenten. Hetzelfde geldt voor de aanvullingen en commentaren op onze analyses die we in een laatste ronde aan drie ervaren collega's hebben gevraagd: een hoogleraar, een universitair hoofddocent en een directeur van een onderzoeksbureau.

Hoewel wij liever op deze plek de bevindingen van ons onderzoek zouden presenteren, vinden wij het onderwerp belangrijk genoeg om in te gaan op het verzoek van de redactie naar aanleiding van die bevindingen een discussiebijdrage te presenteren. Hierdoor verdedigen we echter op persoonlijke titel stellingen die feitelijk de uitkomst zijn van empirisch wetenschappelijk onderzoek. Om dit bezwaar te ondervangen kan de lezer de feitelijke onderbouwing van onze stellingen zelf nalezen in het artikel dat we toegankelijk hebben gemaakt via www.rug.nl/staff/w.j.m.de.haan/projects.

Onafhankelijkheid

Over onafhankelijkheid valt te twisten, maar de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) heeft er een duidelijke opvatting over. Om de onafhankelijkheid van de onderzoeker te kunnen toetsen heeft zij een checklist voor de relatie opdrachtgever en onderzoeker opgesteld. In *Wetenschap op bestelling. Over de omgang tussen wetenschappelijk onderzoekers en hun opdrachtgevers* (KNAW, 2005) worden als voorwaarden voor de onafhankelijkheid van de onderzoeker genoemd dat de vraagstelling wetenschappelijk relevant moet zijn (onderdeel 1 en 2), de keuze voor onderzoeksmethoden op basis van wetenschappelijke relevantie moet worden gemaakt (onderdeel 4 en 5), alle relevante onderzoeksresultaten gepubliceerd moeten worden (onderdeel 3 en 6-10), er transparantie moet zijn over opdrachtgever, opdrachtnemer, hun relaties en belangen (onderdeel 11-14), rivaliserende standpunten moeten worden vermeld (onderdeel 15) en gegevens en databestanden hoogstens voor een beperkte termijn geheim mogen blijven (onderdeel 16). Onafhankelijkheid bij opdrachtonderzoek betekent volgens een tweede publicatie van de KNAW over dit thema dat onderwerp,

methode en rapportage van onderzoek zijn gericht op het vergroten van kennis en inzicht, ongeacht of deze kennis en inzichten en de openbaarmaking ervan gunstig of ongunstig zijn voor de opdrachtgever en/of de opdrachtnemer (KNAW, 2007, 17).

Wij zullen ons beperken tot de eerste drie door de KNAW gestelde voorwaarden: wetenschappelijke relevantie van de vraagstelling, keuze van onderzoeksmethoden op basis van wetenschappelijke relevantie en publicatie van alle relevante onderzoeksresultaten.

Wetenschappelijke relevantie

Over de eerste voorwaarde, de wetenschappelijke relevantie van de onderzoeksvraag, is veel discussie. Respondenten uit ons onderzoek gaven tal van voorbeelden, waarin de door de opdrachtgever geformuleerde onderzoeksvraag tot problemen leidde of niet de meest relevante informatie opleverde. Ook zijn de startnotities op basis waarvan onderzoekers een onderzoeksvoorstel moeten schrijven, vaak geformuleerd in termen die in wetenschappelijk opzicht niet onomstreden zijn. Uit onze interviews blijkt dat dat probleem zich vooral voordoet als de definitie van het verschijnsel dat wordt onderzocht zelf nog onderwerp is van een levendige sociale constructie. Wanneer de definitie van het verschijnsel zelf geen onderwerp van onderzoek mag zijn, leiden de uitkomsten van het onderzoek al snel tot een bevestiging van de op dat moment dominante of in de ogen van de opdrachtgever meest gewenste definitie van het verschijnsel. Dat tast de wetenschappelijke relevantie van het onderzoek aan, maar ook de onafhankelijkheid in de door de KNAW gegeven definitie 'dat opdrachtonderzoek moet zijn gericht op het vergroten van kennis of inzicht en niet op het begunstigen van opdrachtgever of opdrachtnemer' (zie hiervoor).

Niet alle onderzoekers die wij spraken zijn van mening dat wetenschappelijke relevantie een voorwaarde is voor onafhankelijkheid. Dat de meningen hierover verschillen, bleek ook tijdens een discussie die zich afspeelde op een door de NVK georganiseerde studiemiddag naar aanleiding van de presentatie van eerste resultaten van het onderzoek.¹ Aanwezige beleidsonderzoekers en opdrachtgevers leken eensgezind van mening dat 'wie betaalt, bepaalt'. De discussie spitste zich daarbij toe op de vraag in hoeverre ook beleidsonderzoek theoretisch gefundeerd moet zijn en waar mogelijk zelf een bijdrage aan theorievorming moet leveren. Volgens een van de twee referenten, directeur Frits Vlek van Politie en Wetenschap, is het een legitiem belang van de opdrachtgever theoriegestuurde vragen buiten het onderzoeksvoorstel te houden. Daarin werd hij gesteund door (vertegenwoordigers van) andere opdrachtgevers. De andere referent, de Rotterdamse hoogleraar criminologie Henk van de Bunt, relativeerde het verschil tussen beleidsonderzoek en wetenschappelijk onderzoek door te benadrukken dat beide streven naar kwaliteit: 'Waar het om gaat is deugdelijk beschrijven en verantwoorden.'

1 Deze vond plaats op 16 januari 2009 in Utrecht; een verslag is te vinden in *De Criminoloog*, 1(1), 6.

Keuze van onderzoeksmethoden

Ook over de tweede voorwaarde die betrekking heeft op de keuze van onderzoeksmethoden, bestaat discussie. Dit bleek eveneens op de genoemde studiemiddag. De eerste referent Frits Vlek definieerde onafhankelijkheid als 'onvooringenomen de werkelijkheid proberen te duiden'. 'Alles wat de onvooringenomenheid wil beïnvloeden, raakt de onafhankelijkheid', aldus Vlek. De tweede referent Henk van de Bunt vond dit een te beperkte opvatting van onafhankelijkheid. 'De randvoorwaarden van een onderzoek bepalen ook hoe vooringenomen je kunt kijken.' De meeste van onze respondenten beschouwen het als 'part of the job' dat opdrachtgevers altijd meer willen en er nooit geld en tijd is voor een zijpad dat de onderzoeker graag zou bewandelen. Soms menen onderzoekers echter dat zulke beperkingen er mede op gericht zijn het onderzoek een bepaalde kant op te sturen. Tijdrovende onderzoeksmethoden leveren immers ook onverwachte, vaak dissidente, bevindingen op. Maar over het algemeen aanvaarden onderzoekers dat er voor een onderzoek 'structureel' te weinig tijd en geld is. Zij zeggen zich vrij te voelen van een onderzoek af te zien als de randvoorwaarden in hun ogen onvoldoende zijn. Een vervelende bijkomstigheid is dan wel dat het onderzoek onder dezelfde randvoorwaarden door anderen wordt verricht. De druk om ook onder ongunstige voorwaarden onderzoek te verrichten is groter naarmate onderzoekers meer afhankelijk zijn van opdrachtonderzoek. Opvallend is dat juist universitaire onderzoekers de angst uitspreken dat hun vrijheid om van zo'n onderzoek af te zien in de nabije toekomst drastisch zal worden ingeperkt.

Publicatie

Over de vraag in hoeverre de onafhankelijkheid van de onderzoeker wordt aangetaast door bemoeienis van de opdrachtgever met de vraagstelling, de onderzoeksmethoden en de condities waaronder het onderzoek moet worden verricht, bestaan verschillen van mening. Maar over één punt bestaat volledige overeenstemming. Alle respondenten zijn namelijk van mening dat de onafhankelijkheid van de onderzoeker in het geding is als hij of zij niet de vrijheid heeft om de onderzoeksresultaten te publiceren. Sterker nog, de eerste associatie die onderzoekers hebben bij een bedreiging van de onafhankelijkheid van de onderzoeker, is die van een beperking van de vrijheid om te publiceren. Ook de KNAW noemt deze voorwaarde prominent. Toch blijkt uit de interviews dat zowel het tijdstip waarop bevindingen mogen worden gepubliceerd, als de formuleringen die in een rapport worden gebezigd, vaak een punt van onderhandeling zijn. De uiterste grens is daarbij dat de resultaten vroeg of laat wel moeten worden gepubliceerd en de uiteindelijke tekst ook geen afbreuk mag doen aan de bevindingen van de onderzoekers. Waar de grens precies wordt getrokken, is vaak onduidelijk. Iedere respondent weet wel een of meerdere voorbeelden te geven van onderzoeken waarbij de opdrachtgever heeft geprobeerd de tekst van een rapport te wijzigen. Bijna alle respondenten maakten in dat verband echter een onderscheid tussen 'bevindingen verdraaien' en het 'anders opschrijven' ervan. Tegen het eerste bestaan grote bezwaren, tegen het tweede is dat minder het geval. Zelfs was sprake van gevallen waarin rapporten door toedoen van de opdrachtgever nooit zijn gepubliceerd.

Slot

Ons onderzoek roept de vraag op of de betrekkelijke zorgeloosheid van Nederlandse criminologen niet moet worden verklaard door de lichtvaardigheid waarmee zulke praktijken door criminologen worden afgedaan als 'incidenten'. In alle door ons beschreven fasen van het onderzoek is sprake van sturing. Niet altijd is duidelijk of de opdrachtgever op onoorbare wijze druk heeft uitgeoefend of dat de opdrachtnemer te makkelijk is gezwicht.

Juist in het tweede geval zouden criminologische onderzoekers hun verantwoordelijkheid moeten nemen en bijvoorbeeld scherper moeten onderhandelen over de vraagstelling en methode of opdrachten weigeren die onder de gestelde condities niet verantwoord kunnen worden uitgevoerd. De zorgeloosheid van Nederlandse criminologen over de onafhankelijkheid van hun onderzoek duidt op gemakzucht en gebrek aan betrokkenheid bij de criminologische wetenschap.

Literatuur

- Boone, M.M. & Haan, W.J.M. de (2010). De welkome boodschapper in de criminologie. Onafhankelijkheid van onderzoekers en vrijheid van onderzoek in de Nederlandse criminologie. Te raadplegen via www.rug.nl/staff/w.j.m.de.haan/projects.
- KNAW – Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (2005). *Wetenschap op bestelling. Over de omgang tussen wetenschappelijk onderzoekers en hun opdrachtgevers*. Amsterdam: KNAW.
- KNAW – Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (2007). *Ethiek van empirisch sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Samengesteld door A. Soetenman & F. van den Born. Amsterdam: KNAW.
- Köbben, A.J.F. & Tromp, H. (1999). *De onwelkome boodschap*. Amsterdam: Mets en Schilt Uitgevers.
- Swaaningen, R. van (2006). In search of criminology's epistemological threshold. In: M. Deflem (ed.). *Sociological theory and criminological research. Views from Europe and the United States*. New York: Elsevier. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 7, 449-470.
- Walters, R. (2003). *Deviant knowledge*. Devon: Willan Publishing.